

УДК 159.9.072.4

А. М. БОЛЬШАКОВА,*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної психології
Харківської державної академії культури*

СУБ'ЄКТИВНА КАРТИНА УСПІШНОСТІ ОСОБИСТІСНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА УСТАНОВКИ НА ВЗАЄМОДІЮ З ОТОЧУЮЧИМИ У МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Предметом дослідження є взаємозв'язки між показниками суб'єктивної картини успішності особистісного функціонування та установками на взаємодію з іншими людьми у майбутніх правоохоронців. Показано, що більшість складових психологічного благополуччя пов'язана з позитивними установками курсантів на взаємодію з оточуючими. Встановлено, що деякі складові суб'єктивної задоволеності життям пов'язані з позитивними установками на взаємодію, інші – з негативними.

Ключові слова: суб'єктивна картина, успішність особистісного функціонування, психологічне благополуччя, суб'єктивна задоволеність життям, установки на взаємодію, ворожість, агресія, цинізм, емпатія, маніпуляції.

Вивчення умов, факторів та механізмів забезпечення повноцінного функціонування людини в усіх аспектах її життя є одним із провідних напрямків фундаментальних та прикладних психологічних досліджень. Визначення особистості суб'єктом свого життєвого шляху, творцем власної долі приводить до визнання того факту, що обов'язковою характеристикою повноцінно функціонуючої людини є не тільки її психічне та фізичне здоров'я, економічне та соціальне благополуччя, але й певне суб'єктивне переконання у позитивному перебігу життя, досягнутих життєвих результатах та перспективах, що відкриваються у майбутньому. Отже, особливої актуальності набуває розв'язання проблеми впливу суб'єктивної картини власного особистісного функціонування на різні аспекти особистого та професійного життя людини, ефективність її діяльності та благополуччя стосунків із оточуючими.

У дослідженнях психологічного благополуччя людини, які було розпочато західними дослідниками у другій половині ХХ ст., на сьогодні можна виділити три напрямки. Перший напрямок – гедоністичний – базується на переконанні у тому, що психологічне благополуччя є позитивним станом людини, що виникає як наслідок задоволення потреб у різних сферах життя (М. Аргайл, Н. Бредбурн, Е. Дінер, Д. Кайнеман). Науковці, що розробляють другий напрямок досліджень – евдемонічний, вважають, що обов'язковим проявом благополуччя є прагнення людини до особистісного зростання – незадоволення досягнутими життєвими результатами, що спонукає людину до саморозвитку (Е. Дейсі, Р. Райан, К. Ріфф, А. Уотерман). Третій напрямок, який інтегрує у собі уявлення, притаманні прибічникам як гедоніс-

тичного, так і евдемонічного підходу, започаткувала американська дослідниця К. Ріфф, яка виділила шість компонентів психологічного благополуччя як прояву позитивного психологічного функціонування особистості: самоприйняття, позитивні стосунки з оточуючими, автономія, управління оточуючим середовищем, мета в житті, особистісне зростання [4].

У вітчизняній та російській психології феномен психологічного благополуччя особистості почали активно вивчати останні десятиріччя. У рамках наукової розробки цієї проблеми, окрім створення інтегральної концепції психологічного благополуччя особистості (Р. Шамінов), вивчено: його зв'язок із осмисленістю життя (П. Фесенко), вплив на ефективність професійної діяльності психолога (В. Духневич), умови та фактори досягнення (В. Куліков); досліджено: феномен суб'єктивного благополуччя – типологію та фактори в економічному аспекті (В. Хащенко), співвідношення емоційного та когнітивного компонентів (О. Бочарова), етнічні розбіжності (В. Гриценко); розроблено різні аспекти питання щастя та задоволеності життям (І. Джидарьян, В. Куліков, В. Татаркевич, Н. Шустова). Аналіз цих та багатьох інших досліджень показує, що на сьогодні існує значна кількість підходів до визначення поняття, феноменології, структури та факторів психологічного благополуччя. Частіше його розуміють як складне, доволі стійке переживання задоволеністю власним життям, яке одночасно відображає актуальні та потенційні аспекти життя особистості. Більшість дослідників при цьому наголошують на суб'єктивній природі цього явища [1–3].

Отже, в цьому дослідженні ми виходимо з того, що психологічне благополуччя людини,

його емоційні, когнітивні, мотиваційні та інші складові становлять певну суб'єктивну картину успішності особистісного функціонування у психічному, фізичному, соціальному, професійному, політичному, економічному та інших аспектах буття. Не дивлячись на значну кількість досліджень психологічного благополуччя, нерозв'язаним залишається питання впливу цього психічного феномена на ставлення людини до оточуючих. При цьому особливого значення вплив суб'єктивної картини успішності особистісного функціонування на різні аспекти життя набуває для осіб, які перебувають під руйнівним впливом екстремальних факторів особистого та професійного життя, зокрема для працівників правоохоронних органів. Актуальність дослідження цієї проблеми стосовно особистості правоохоронців визначається важливістю визначення факторів формування в них негативного ставлення до інших людей, яке є загрозливим як з точки зору психічного здоров'я самих фахівців, так і з точки зору формування негативного стереотипу правоохоронця у суспільній свідомості, який знижує ефективність службової діяльності, а через це – загрожує благополуччю суспільства.

Метою цього дослідження було вивчення взаємозв'язку суб'єктивної картини успішності особистісного функціонування та установок на взаємодію з іншими людьми у майбутніх працівників правоохоронних органів.

У дослідженні взяли участь 78 майбутніх правоохоронців – курсантів ХНУВС віком від 20 до 23 років.

Оскільки суб'єктивна картина успішності особистісного функціонування є досить складним феноменом, для його вивчення було використано дві методики. По-перше, це провідна методика діагностики психологічного благополуччя – адаптований варіант опитувальника

«The scales of psychological well-being», розробленого К. Ріфф (адаптація Т. Шевеленкової та П. Фесенка), який дозволяє оцінити міру спрямованості особистості на реалізацію основних компонентів позитивного функціонування та ступінь задоволеності цієї спрямованості. По-друге – опитувальник «Оцінка задоволеності якістю життя» Р. Еліота (адаптація Н. Водоп'янової), який оцінює переживання психологічного комфорту (благополуччя) досліджуваних щодо дев'яти різних сфер життя та загальний рівень задоволеності ним.

Діагностику установок курсантів на взаємодію з іншими людьми було проведено за допомогою таких методик:

– шкала ворожості Кука – Медлей, що дозволяє оцінити рівень вираженості таких негативних проявів у стосунках із оточуючими, як цинізм (негативні установки особистості щодо інших людей), агресивність (тенденція до деструктивних руйнівних поведінкових реакцій) та власне ворожість (схильність відчувати негативні емоції щодо оточуючих);

– Мак-шкала (адаптація В. Знакова) – опитувальник для діагностики макіавеллізму особистості як схильності маніпулювати іншими людьми у міжособистісних стосунках, використовувати їх для досягнення своїх цілей;

– опитувальник емпатії А. Меграбяна (адаптація Е. Зеєра), який вимірює емоційний відгук як здатність залучатися до переживань іншої людини та співчувати їй за двома шкалами: емоційний рівень емпатії та дієва емпатія.

Для оцінки взаємозв'язку між рівнем психологічного благополуччя майбутніх правоохоронців та їх установками на взаємодію з іншими людьми було проведено кореляційний аналіз результатів, отриманих ними за відповідними методиками. Статистично значущі коефіцієнти кореляції наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Взаємозв'язок психологічного благополуччя та установок на взаємодію з іншими людьми майбутніх працівників правоохоронних органів

Показники психологічного благополуччя	Методики діагностики ставлення до інших людей					
	Мак-шкала	Шкала ворожості Кука – Медлей			Опитувальник емпатії	
		цинізм	агресивність	ворожість	співпереживання	дієва емпатія
Позитивні стосунки	-0,207*			-0,211*	0,291**	0,192*
Автономія		0,197*			-0,284**	-0,197*
Управління середовищем				-0,319**		
Особистісне зростання		0,349***				
Цілі у житті	-0,196*			-0,192*		
Самоприйняття				-0,256*		
Загальний індекс				-0,194*		

Примітки: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$.

Результати кількісної обробки даних, отриманих за допомогою шкал психологічного благополуччя та методик, що діагностують різні аспекти установок на взаємодію з оточуючими, показують наявність значної кількості взаємозв'язків між психологічним благополуччям курсантів та їх ставленням до інших людей. Так, за даними табл. 1, задоволення взаємодією з оточуючими (шкала «позитивні стосунки») зворотно корелює з макіавеллізмом та ворожістю особистості та прямо – з розвитком емоційної та дієвої емпатії. Отже, позитивна суб'єктивна картина відносин із іншими, здатність до співпереживання та надання допомоги потребуючим притаманна курсантам, які не прагнуть використовувати оточуючих для задоволення власних егоїстичних потреб, не мають схильності відчувати до них негативні емоції та прагнуть до встановлення близьких, довірливих стосунків.

Суб'єктивна картина психологічного благополуччя курсантів за параметром «автономія» виявилася прямо пов'язаною із проявами цинізму та нездатністю до емоційної та дієвої емпатії у стосунках із оточуючими. Таким чином, незалежність, здатність протистояти соціальному тиску у думках та вчинках, керуватися власним розсудом у прийнятті рішень та спрямуванні поведінки притаманна досліджуваним, що виявляють зневажливе ставлення до морально-етичних цінностей суспільства, недовіру до людей, невиправдано негативні оцінки особистості оточуючих, слабку здатність до емоційного відгуку на проблеми інших та небажання надавати дієву допомогу.

Оцінки психологічного благополуччя майбутніх правоохоронців за показником «управління середовищем» утворили статистично значущі зворотні зв'язки з рівнем ворожості (див. табл. 1). Звідси можна стверджувати, що впевненість та відчуття компетентності в управлінні повсякденними справами та розв'язанні складних ситуацій є особистісними якостями, пов'язаними з нехильністю до роздратування, неприязні, злості, ворожості, негативізму та іншим деструктивним емоціям щодо інших людей.

Досить неочікуваними є результати кореляційного аналізу оцінок психологічного благополуччя за параметром «особистісне зростання» та установками на взаємодію з оточуючими. З'ясувалося, що відчуття невинного особистісного зростання, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення пов'язані у досліджуваних із високим рівнем такого негативного прояву у

ставленні до оточуючих, як цинізм (див. табл. 1). Таким чином, позитивна суб'єктивна картина особистісного функціонування в аспекті саморозвитку у майбутніх правоохоронців поєднується зі схильністю зневажати традиційні моральні цінності суспільства, невірою у позитивні характерологічні риси та альтруїстичні наміри оточуючих, сумнівами у компетентності та професіоналізмі людей в обраних ними сферах діяльності. Прагнення до реалізації особистісного потенціалу проявляється у курсантів у взаємозв'язку зі схильністю пояснювати причини поведінки оточуючих негативними особистісними якостями та корисливими намірами.

Високий рівень психологічного благополуччя за показником «цілі у житті» пов'язаний із низьким рівнем макіавеллізму та ворожості як негативних установок на взаємодію з оточуючими (див. табл. 1). Такі дані дозволяють дійти висновку, що відсутність цілей у житті та слабе відчуття осмисленості життя притаманне курсантам, схильним до маніпуляцій оточуючими та переживання щодо них негативних емоцій. Відчуття осмисленості минулого, теперішнього та майбутнього, навпаки, пов'язане зі схильністю до відкритих стосунків, низьким рівнем ворожості, роздратування, гніву, образи щодо інших

Оцінки психологічного благополуччя курсантів за параметром «самоприйняття» на статистично значущому рівні зворотно корелюють з рівнем їх ворожості (див. табл. 1). Такі результати дозволяють дійти висновку, що у майбутніх правоохоронців схильність ворожо ставитися до оточуючих, відчувати щодо них негативні емоції злості, розчарування, образи та ін. пов'язана з невдоволеністю собою, розчаруванням у своєму минулому та актуальному стані, занепокоєністю деякими аспектами власної особистості. Курсанти, які позитивно ставляться до себе, навпаки, цілком приймають різноманіття власних негативних та позитивних якостей, демонструють здатність приязно ставитися до оточуючих, долати негативні емоції та поведінкові реакції.

Загальний рівень психологічного благополуччя курсантів утворив статистично значущу зворотню кореляцію з таким аспектом установок на взаємодію з оточуючими, як ворожість (див. табл. 1). Отже, майбутні правоохоронці, яким притаманне переживання загального психологічного благополуччя у суб'єктивній картині особистісного функціонування, не мають схильності до негативних емоцій (роздратування, неприязні, злість, розчарування) щодо інших

людей, вони виявляють позитивні соціальні установки та здатні долати у собі ворожі настрої.

Для оцінки взаємозв'язку між установками курсантів на взаємодію з іншими людьми та рівнем їх психологічного комфорту (складової

суб'єктивної картини успішності особистісного, що визначається задоволеністю якістю життя) було також проведено кореляційний аналіз відповідних психодіагностичних даних, результати якого наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Взаємозв'язок суб'єктивної задоволеності якістю життя та установок на взаємодію з оточуючими майбутніх працівників правоохоронних органів

Показники суб'єктивної задоволеності різними аспектами якості життя	Методики для діагностики ставлення до інших людей					
	Мак-шкала	Шкала ворожості Кука – Медлей			Опитувальник емпатії	
		ци-нізм	агресив-ність	ворожість	співпережи-вання	дієва емпатія
Робота			-0,248*	-0,233*	-0,244*	
Особисті досягнення					-0,294*	
Здоров'я				-0,277*	-0,239*	
Спілкування			-0,231*			0,236*
Підтримка					-0,232*	
Оптимізм		0,245*				
Напруженість		-0,261*		-0,287*		
Самоконтроль						
Негативні емоції	0,229*	-0,26*		-0,234*	-0,281*	
Загальний індекс якості життя				-0,235*	-0,234*	

Примітка: * – статистична значущість взаємозв'язку при $p < 0,05$.

Дані, наведені у табл. 2, дозволяють дійти висновку, що суб'єктивна задоволеність якістю життя у різних сферах пов'язана як з негативними, так і з позитивними установками курсантів на взаємовідносини з оточуючими.

Встановлено, що задоволеність курсантів перспективами власної кар'єри (показник «робота») зворотно пов'язана з такими негативними проявами ставлення до інших людей, як агресивність та ворожість (див. табл. 2). Отже, не відчувають негативних емоцій щодо оточуючих (низькі оцінки ворожості) та не мають схильності до деструктивних поведінкових реакцій (низькі оцінки за агресією) ті майбутні охоронці, які позитивно оцінюють перспективи своєї кар'єри, впевнені у відповідності своїх професійних інтересів та очікувань реальності, задоволені власною фінансовою стабільністю. Але при цьому слід зазначити, що вплив задоволеності життям у професійній сфері (кар'єрі) на ставлення до людей неможливо назвати однозначно позитивним, оскільки (за даними табл. 2) високі оцінки задоволеності якістю життям утворили значущий зворотний зв'язок із здатністю до співпереживання. Тобто до емоційної емпатії більшою мірою здатні саме незадоволені курсанти, які не досить позитив-

но оцінюють власні стосунки з майбутніми колегами та керівництвом, невпевнені у власному матеріальному благополуччі, відчувають розбіжності між власними очікуваннями щодо професії та реальним життям.

Суб'єктивна задоволеність якістю життя у сфері особистісних досягнень на статистично значущому рівні корелює зі здатністю до емоційної емпатії (див. табл. 2). Отже, більш співчутливими є курсанти, які не вважають себе успішними, відчувають незадоволеність собою та відчувають низький рівень розуміння та поваги у професійній сфері. Майбутні охоронці, які задоволені своїми особистими досягненнями, навпаки, мають значно меншу схильність до співпереживання проблемам та стражданням інших людей.

Більш позитивні установки на взаємодію з оточуючими мають курсанти, які задоволені самопочуттям, рівнем активності, фізичною формою та повноцінним сном – зворотний взаємозв'язок встановлено між задоволеністю здоров'ям та ворожістю (див. табл. 2). Але при цьому задоволені власним фізичним здоров'ям досліджувані також є менш здатними до співчуття іншим людям (зворотний зв'язок виявлено з оцінками за емоційним аспектом емпатії).

Дані, наведені у табл. 2, показують, що оцінки якості життя в аспекті спілкування з близькими людьми утворили статистично значущий зворотний зв'язок із рівнем прояву агресивних установок курсантів (деструктивних тенденцій у взаємодії з оточуючими, низького рівня агресивності та схильності до загострення конфліктних ситуацій). Тобто можна дійти висновку, що курсанти, які не відчують себе самотніми та переживають радість від спілкування з оточуючими, виявляють більш високу здатність до надання допомоги людям, які її потребують (схильність до дієвої емпатії). Слід зазначити, що оцінки схильності курсантів до надання допомоги (дієва емпатія) утворили статистично значущий зв'язок лише з цим аспектом задоволеності життям.

Суб'єктивна задоволеність життям в аспекті отримання підтримки утворила статистично значущий зворотний зв'язок із рівнем емоційної емпатії досліджуваних (табл. 2). Таким чином, здатність до співчуття більшою мірою притаманна тим курсантами, які не вважають, що мають достатні власні ресурси подолання складних ситуацій, та не відчують, що отримують суттєву моральну, емоційну та професійну підтримку з боку інших людей.

За результатами кореляційного аналізу (табл. 2) було встановлено наявність статистично значущого прямого зв'язку між суб'єктивними оцінками якості життя в аспекті оптимізму та ступенем цинізму досліджуваних. Хоча подібні результати є дещо неочікуваними, але вони дозволяють встановити, що домінування позитивного настрою, життєрадісності, емоційна піднесеність, оптимізм у сподіваннях більше притаманні курсантам зі зневажливим ставленням до морально-етичних цінностей, невірою у здатність людей здійснювати етичні вчинки, підозрами у наявності в оточуючих негативних особистісних рис та корисливих намірів.

Позитивна суб'єктивна картина особистісного функціонування в аспектах організації свого часу, безпеки оточуючого середовища, фізичного стану (задоволеність життям в аспекті напруженості) виявилася притаманною курсантам, не схильним до цинізму та негативних емоцій, – зворотний зв'язок встановлено з оцінками за шкалами «цинізм» та «ворожість» (див. табл. 2).

Рівень задоволеності життям в аспекті самоконтролю виявився єдиною складовою суб'єктивної картини особистісного функціонування, яка не утворила жодних статистично

значущих зв'язків із особливостями установок майбутніх правоохоронців на взаємодію з оточуючими (див. табл. 2).

Дані, наведені у табл. 2, показують, що оцінки досліджуваних курсантів за рівнем задоволеності життям в аспекті відсутності негативних емоцій утворили статистично значущий зв'язок із рівнем макіавеллізму (оцінки за Макшкалою). Отже, відсутність відчуттів провини та сорому, гніву, страху, тривоги та образи більше притаманна майбутнім правоохоронцям зі схильністю до маніпуляцій оточуючими. Домінуюче переживання позитивних емоцій та задоволення емоційною сферою у курсантів також пов'язані зі слабкою схильністю до цинічних установок і ворожості (цинізм та ворожість за шкалою Кука – Медлей) та нездатністю до співпереживання щодо інших людей.

Суб'єктивна картина успішності особистісного функціонування в аспекті загального рівня оцінки якості життя досліджуваних на статистично значущому рівні зворотно пов'язана із проявом установок ворожості та емоційної емпатії. Тобто майбутні правоохоронці з високим загальним рівнем психологічного комфорту щодо якості життя у різних його проявах хоча й не схильні відчувати негативні емоції (роздратування, неприязнь, злість, розчарування) щодо інших людей, але й співчувати оточуючим, які потребують допомоги або опинилися у важкій ситуації, вони також не прагнуть.

Зробимо загальні **висновки**. У процесі дослідження виявлено взаємозв'язки між показниками суб'єктивної картини успішності особистісного функціонування та установками на взаємодію з іншими людьми у майбутніх працівників правоохоронних органів. Якісний аналіз отриманих даних дозволяє встановити:

- більшість складових психологічного благополуччя (зокрема високий рівень задоволеності стосунками, управлінням середовищем, осмисленістю життя, самосприйняттям) пов'язані з позитивними проявами ставлення курсантів до інших людей: низьким рівнем ворожості, здатністю до співчуття та дієвої емпатії, несхильністю до маніпуляцій оточуючими;

- певні складові психологічного благополуччя, навпаки, пов'язані із негативними проявами ставлення до інших людей: переживання автономії пов'язане з цинізмом та нездатністю до емоційної і дієвої емпатії, відчуття невпинного особистісного зростання – із цинізмом.

Установлено взаємозв'язки між суб'єктивною задоволеністю життям та різними аспектами

установок на взаємодію з оточуючими у майбутніх працівників правоохоронних органів:

– схильність до маніпуляцій оточуючими, використання їх у власних цілях властива курсантам із високим рівнем задоволеності життям у аспекті стану емоційної сфери (відсутність або слабкі прояви негативних емоцій);

– схильність до цинічного ставлення до оточуючих виявляють курсанти з високими оцінками оптимізму та задоволеності життям у аспекті контролю його напруженості та інтенсивності негативних емоцій;

– низькі оцінки агресивності у ставленні до інших людей більшою мірою притаманні майбутнім правоохоронцям, які задоволені життям у аспекті майбутньої роботи (кар'єри) та спілкування з близькими;

– здатність до співпереживання людям, які опинилися у складних ситуаціях (емоційний

аспект емпатії), більшою мірою притаманна курсантам, які не задоволені якістю власного життя взагалі та значною кількістю його аспектів: робота, особисті досягнення, здоров'я, наявність внутрішньої та зовнішньої підтримки, контроль негативних емоцій;

– розвиток дієвого компонента емпатії пов'язаний із високим рівнем задоволеності життям в аспекті спілкування з близькими людьми.

Перспективи подальших досліджень мають полягати в уточненні у майбутніх правоохоронців причинно-наслідкових зв'язків між суб'єктивною картиною успішності особистісного функціонування та установками на взаємодію з іншими; з'ясуванні причин зворотного взаємозв'язку між задоволеністю життям і здатністю до співчуття, взаємозв'язку деяких аспектів психологічного благополуччя з негативними проявами ставлення до оточуючих.

Список використаних джерел

1. Куликов Л. В. Детерминанты удовлетворенности жизнью / Л. В. Куликов // Общество и политика. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2000. – С. 476–510.
2. Созонтов А. Е. Гедонистический и эвдемонистический подходы к проблеме психологического благополучия / А. Е. Созонтов // Вопросы психологии. – 2006. – № 4. – С. 105–114.
3. Шевеленкова Т. Д. Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методика исследования) / Т. Д. Шевеленкова, П. П. Фесенко // Психологическая диагностика. – 2005. – № 3. – С. 95–123.
4. Ryff C. D. Psychological well-being in adult life / C. D. Ryff // Current Directions in Psychological Science. – 1995. – № 4. – P. 99–104.

Надійшла до редколегії 20.06.2014

БОЛЬШАКОВА А. Н. СУБЪЕКТИВНАЯ КАРТИНА УСПЕШНОСТИ ЛИЧНОСТНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И УСТАНОВКИ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ С ОКРУЖАЮЩИМИ У БУДУЩИХ ПРАВООХРАНИТЕЛЕЙ

Предмет исследования – взаимосвязи между показателями субъективной картины успешности личностного функционирования и установками на взаимодействие с другими людьми у будущих правоохранителей. Показано, что большинство составляющих психологического благополучия связаны с позитивными установками на взаимодействие с окружающими. Установлено, что некоторые составляющие субъективной удовлетворенности жизнью связаны с позитивными установками на взаимодействие, другие – с негативными.

Ключевые слова: субъективная картина, успешность личностного функционирования, психологическое благополучие, субъективная удовлетворенность жизнью, установки на взаимодействие, враждебность, агрессия, цинизм, эмпатия, манипуляции.

BOLSHAKOVA A. N. SUBJECTIVE PICTURE OF THE PERSONALITY FUNCTIONING'S SUCCESS AND SETTINGS ON CO-OPERATING WITH SURROUNDING OF FUTURE LAW ENFORCEMENT OFFICERS

Article of research – intercommunication between the indexes of subjective picture of the personality functioning's success and settings on co-operating with other people for future law enforcement officers. The constituents of subjective picture of the personality functioning's success are diagnosed: psychological prosperity and subjective estimation of quality of life. The different aspects of settings on co-operating with surrounding are diagnosed: hostility, aggression, cynicism, emotional and effective empathy, propensity to manipulations.

It is shown that most constituents of psychological prosperity are related to the positive settings on co-operating with surrounding of future law enforcement officers. High level of satisfaction by relationships, by a management of environment, by self-perception is related to: the low level of hostility, the capacity for emotional and effective empathy, the indisposition to manipulations. It is educed, that some constituents of psychological prosperity are related to the negative settings on co-operation: experiencing of autonomy – with cynicism and inability to emotional and active empathy, satisfaction by a personality height – with cynicism.

It is set that one constituents of subjective satisfaction by life are related to the positive settings on co-operation, other – with negative. Propensity to manipulations is related to satisfaction by the state of emotional sphere. The high estimations of cynicism are related to optimism, low level – with satisfaction by life in the aspect of tension and control of negative emotions. A low level of aggressiveness is related to satisfaction by work and communication. A capacity for co-experiencing is related to dissatisfaction by the far of aspects of quality of life.

Keywords: *subjective picture of success of the personality functioning, psychological prosperity, subjective satisfaction by life, settings on co-operation, hostility, aggression, cynicism, empathy, manipulations.*

УДК 159.(075)

І. О. ВІДЕНЄВ,

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та психології
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕФОРМАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ СЛІДЧИХ ОВС

Проведено теоретичне та емпіричне дослідження проблеми деформацій професійної правосвідомості слідчих – працівників органів внутрішніх справ. Уточнено поняття «деформація», «професійна правосвідомість», порушено питання особливостей формування деформації професійної правосвідомості, виділено фактори, які впливають на цей процес. Окреслено теоретичні й практичні підходи, які сприяли б попередженню, обмеженню та усуненню деформації професійної правосвідомості слідчих працівників органів внутрішніх справ.

Ключові слова: *слідчі, деформація, професійна правосвідомість.*

Відчутний вплив на стан правоохоронної діяльності слідчих працівників ОВС справляє їх професійна правосвідомість, стосовно якої накопичено достатньо свідчень щодо її різноманітних деформацій.

Актуальність дослідження деформацій професійної правосвідомості як системно складного соціально-психологічного явища обумовлена низкою чинників з одного боку, соціально-економічні перетворення, які відбулися в сучасному українському суспільстві, відкрили нові можливості для зростання громадської активності, а разом із підвищенням стандартів якості життя, посилили потребу в більшій соціальній захищеності. З іншого боку, втратами багаторічного реформування українського суспільства стали падіння виробництва, скорочення робочих місць і як наслідок цього – якісні та кількісні зміни у структурі злочинності. За нинішніх умов різко зріс рівень соціальних вимог і очікувань щодо діяльності людей, які професійно займаються боротьбою зі злочинністю, розслідуванням злочинів, посилилася увага до правозастосовної діяльності слідчих працівників органів внутрішніх справ; виникла соціально-економічна нестабільність, ускладнена різкою криміналізацією основних сфер суспільного

життя, негативним чином відбилася на правозастосовній діяльності тієї частини слідчих працівників, для якої характерні спотворені правові погляди і уявлення. Як наслідок, почастишали випадки зневажливого ставлення слідчих працівників органів внутрішніх справ до права, закону, прав громадян, інших правових цінностей. При цьому все частіше відзначаються факти порушення закону з використанням службових повноважень, коли слідчі необгрунтовано заарештовують громадян (затримують у кримінально-процесуальному порядку), фальсифікують матеріали кримінальних справ, беруть хабарі. У сформованій ситуації правосвідомість слідчих працівників ОВС потребує серйозної імунізації, а застосовувані нині екстенсивні способи і форми відбору кандидатів на слідчу роботу повинні бути кардинально змінені [1].

Актуальність дослідження в теоретичному плані обумовлена необхідністю вивчення поняття деформації, механізму її утворення, ознак, змісту та форм прояву, які впливають на правозастосовну діяльність слідчих працівників.

У практичному плані актуальність дослідження обумовлена необхідністю своєчасної профілактики, попередження можливих спотворень правосвідомості слідчих працівників ОВС.